

ÓVODAI KATECHÉZIS A KOMÁROMI REFORMÁTUS EGYHÁZMEGYÉBEN

Lilla SZÉNÁSI¹

ABSTRACT

KINDERGARDEN CATECHESIS IN THE REFORMED DEANERY OF KOMÁROM

A person's faith and image of God is also founded in early childhood, so it is very important what impulses he or she is exposed to and experiences in relation to faith and faith life. Kindergarden religious education is intended to help shape this in a positive way.

Therefore, this paper briefly describe the developmental-psychological characteristics of the preschool child, followed by the development of his moral, religious and divine image. It will then present the role of pre-school faith formation in the christian education of the young child, followed by the processing of data from the questionnaire on pre-school faith formation in the Reformed Deanery of Komárom, which will shed light on the issues, challenges and opportunities that arise on a daily basis.

KEYWORDS

christian education, religious education, catechesis, kindergarden catechesis, Reformed Deanery of Komárom

BEVEZETŐ

Az óvodáskori élmények és megtapasztalások egész további életünkre kihatnak, még ha ezek közül sokat már nem tudunk pontosan felidézni. Mivel az ember hitvilága és istenképe is kisgyermekkorban alapozódik meg, ezért nagyon fontos, hogy milyen impulzusok érik őt, illetve milyen megtapasztalásai vannak a hithez, hitélethez kapcsolódóan. Ennek pozitív formálását hivatott segíteni az óvodai hittanoktatás. A pedagógiai – pszichológiai felfedezések segítséget nyújtanak ahhoz, hogy ezek elméleteinek figyelembevételével emelni tudjuk a katechetikai tevékenység hatásfokát. Ezért tanulmányomban röviden ismertetem az óvodáskorú gyermek fejlődéslélektani jellemzőit, majd az erkölcsi-, hit- és istenképének fejlődését. Ezt követően bemutatom, milyen szempontokra kell odafigyelni a bibliai történetek és énekek kiválasztásánál, illetve az imádságnál. Végül a Komáromi Református Egyházmegye óvodai hittanoktatására vonatkozó kérdőív adatainak, valamint a 2023-as évet vizsgáló egyházközse-

¹ThDr. Szénási Lilla, PhD., Selye János Egyetem, Református Teológiai Kar, Alkalmazott Tudományok Tanszéke, szenasil@uj.s.sk

gi Canonica Visitatiós jegyzőkönyvek feldolgozásával találkozhatunk, ami segít rávilágítani a kihívásokra és lehetőségekre.

Az óvodás korú gyerkekek fejlődési sajátosságai

Minden gyermek fejlődésében fontos szerepet játszik a család, amelyben él, szocializálódik. Ugyanakkor vannak olyan általános jellemzők, amelyek az azonos életkorú gyermekek fejlődésében tetten érhetőek. Az azonos életkorú gyermekek hasonló tulajdonságokkal rendelkeznek, hasonló ütemben fejlődnek, de legalábbis ugyanabban a sorrendben jelennek meg náluk a változások.

Az óvodáskor jelentős változást hoz minden gyermek életében. Piaget a kognitív fejlődésnek ezt a kettőtől hét éves korig terjedő időszakát műveletek előtti kornak nevezi, mert ekkor a gyerek nem ért meg még bizonyos szabályokat, vagyis műveleteket. „Műveletnek egy információ átalakítására vonatkozó mentális szabályt nevezünk, amely megfordítható: minden műveletnek megvan a maga ellentettje.” (Atkinson et al., 1995, 75. old) A műveletek előtti szakaszban a gyermek nem rendelkezik a megfordítással és más mentális műveletekkel, vagy azok még nagyon gyengék, mert nem jutott el a konzerváció elvéhez. Úgy vélte, ennek a szakasznak az a kulcsjellegzetessége, hogy képtelen a gyermek a helyzet több mozzanatát figyelembe venni egy időben. A tárgyakat is egyedi vonások alapján osztályozza. Például alakjuktól függetlenül egy csoportba sorolja a piros idomokat, vagy a kocka alakúakat színüktől függetlenül. (Atkinson et al., 1995)

Freud az emberi személyiség alapvető rétegeit az ösztönökben látja. Azt a kérdést, hogy milyen ösztönökről van szó, Freud a különböző időpontokban más-más módon választotta meg. A pszichoszociális fejlődésmélete a gyermek életének ezt a szakaszát fallikus szakasznak nevezi, amelyben a nemi szervek felé fordul. Ilyenkor az ellentétes nemű szülő felé fordulnak, az azonos neműek iránt pedig ellenséges érzelmeik támadnak. „A fallikus szakaszban való fixáció következtében sajátos személyiségjegyek alakulhatnak ki mindkét nem esetében. Például a férfiak önérvényesítési kísérletei a nők meghódításával vagy a túl sok gyermek nemzésével, míg a nőknél a túlzottan kacérkodó-csábító és a férfiak felé irányuló feltűnő viselkedés.” (Stöckert, 1999, 74-75. old)

Freud azonban nem csak az ösztönfejlődés perspektívájából vizsgálta és jellemezte a gyermek fejlődését, hanem érintette a pszichikai struktúrák kialakulását is. Ezen a ponton kapcsolódási pontokat találhatunk a katechézishez. Ezeket a struktúrákat ösztön-én („Es”), az én („Ich”) és a felettes én („Über-Ich”) kifejezésekkel határozta meg. (Schweitzer, 1999) Az ösztön-én artalmát az ösztönök és az igények képezik és a természetes fejlődés alapjai. Azonban ezek akkor még nem kapcsolódnak a külső világhoz.

Az én fokozatosan fejlődik ki valósággal való érintkezés tapasztalataiból, mint közvetítő forma, amely az igények kielégítésének a valósághoz alkalmazkodó útjait keresi. Vagyis az ösztön-én az „öröm-elvet”, az én pedig a „valóság-elvet” követi. Freud az ént ahhoz a lo-vashoz hasonlítja, aki a ló túlerejét meg akarja zabolázni.

A legösszetettebb struktúra a felettes-én, amely a beépült parancsokat és tiltásokat foglalja magában a morál értelmében. Ennek a kialakulása időileg az óvodáskorú gyermek

fallikus fázisára esik és a fiúgyermek esetében szorosan kapcsolódik az Ödipusz-konfliktushoz. (Schweitzer, 1999)

Freud elméletében a felettes-én fogalma kapcsolódhat a katechézishez, mivel az etika, az erkölcs és a lelkiismeret kérdése a hitoktatásban fontos helyet foglal el. Freud meglátása szerint a lelkiismeret formálódásával a gyermek felelősséget érez gondolataiért és tetteiért, ami „alapja az egyéni értelemben vett moralitásnak.” (Schweitzer, 1999, 69. old) Ezért a lelkiismeretet a felettes énhez kapcsolta. További kapcsolódási pont, hogy az ödipális korban lévő gyermeknek szüksége van „valakire», aki mindig látja, vele van, örül, ha jó, és tudja azt is, ha nem volt éppen jó.” (Kissné, 2016, 398. old) Isten, mint ez a „valaki” biztonságot nyújthat az óvodás gyermek számára, amikor azt tapasztalja, hogy nem birtokolja egyik szülőt sem. Freud pszichikai struktúráit figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy már az óvodai katechézisben átadott anyag esetében Isten is, egyféle „felettes” énként bírhat komoly hatással a gyermek életére – akár egy egész életen át.

Erikson, aki a fejlődést pszichoszociális stádiumokra osztotta, ezt az időszakot infantilis-genitális lokomóciónak nevezi. A kezdeményezés vagy büntudat jellemzi. A 4-6 éves óvodás gyermek már példaképet keres, olyan akar lenni, mint egy általa kiválasztott személy. Ez a személy kezdetben az anya vagy az apa, később más példaképek is jelentkeznek. A gyermek elkezd felelősséget érezni gondolataiért és tetteiért, amely tulajdonképpen az egyéni moralitás alapját képezi. Ugyanakkor felhívja a figyelmet az önuralom és az önokolás veszélyeire is. Vágyakoznak megismerni a környezetüket, fel akarják fedezni a világot, ebből kifolyólag vannak helytelen kezdeményezéseik is. Ezért fontos szerepet játszanak életükben a szabályok. Mivel azok változatlanok, így biztos tájékozódási pontot jelentenek számukra. Ezek betartását kötelező érvényűnek vélik, így a szabálynak ellenszegülőket akár el is utasíthatják. (Erikson, 1963)

Erkölcsei-, hit- és istenkép fejlődés óvodás korban

Erikson fejlődéseméletéből kiindulva megállapíthatjuk, hogy az óvodás gyermek heteronóm erkölccsel bír, vagyis, hogy mi a jó és a rossz, azt egy másik személy mondja meg, vagy egy szabály határozza meg. A szabályokra a jutalmazás és büntetés mércéjeként tekint. Ugyanakkor, mivel még képtelen a vágya kielégítését visszafogni, lelkiismeretfurdalás nélkül képes elkövetni vétket, áthágni a szabályt. (Kiss, 2007)

Fowler, akinek a nevéhez fűződik a hitfejlődés elmélete, az óvodáskort intuitív-projektív hitnek nevezte. Mivel a 2-6 éves korú gyermekben keveredik a valóság és a fantázia, ezért elsősorban érzések, benyomások alapján tájékozódnak. Az intuitív-projektív hit erőssége abban rejlik, hogy miközben a gyermek fel akarja fedezni a világot, ráhagyatkozik a képzeletére, és nem szab neki határt a logikus gondolkodás.² (Fowler, 1981) Az óvodai hittanoktatás alkalmain tehát arra kell törekedni, hogy olyan bibliai történeteket és vallási szimbólumokat adjunk át a gyermeknek, amely ezt a felfedező törekvését építő irányba tereli. (Kovács & Mátrai, 2019)

² Ugyanakkor ez a gyengesége is, és esetenként éppen a felnőttek mondatai adják ennek a forrását. Pl. „Isten mindenhol ott van, mindent lát...” (Schweitzer, 1991, 131.)

Amikor az óvodás gyermek istenképét vizsgáljuk, elmondhatjuk, hogy a gyermek olyannak ismeri meg Istent, amilyennek a környezetét látja. Isten szeretetét akkor tudja megélni és elfogadni, ha a szülei részéről is szeretetet tapasztal. Ezért egyet érthetünk Fodorné Nagy Sarolta megállapításával, aki így fogalmaz: „A gyermek a hozzá közel álló felnőtt imázsát vetíti ki Istenre. A kisgyermekkor vallása »szülő formájú«.” (Fodorné, 1996, 38. old.) A szülőformájú istenképükben az Isten jóságos, férfierővel felruházott Atya. Vagyis emberi tulajdonságokat vetítenek át Istenre. Ugyanakkor a szülőket is isteni tulajdonságokkal ruházzák fel (pl. örök életűek). „Ez vezet az első vallásos krízishez is, amikor fokozatosan rádöbben arra, hogy szülei egyáltalán nem rendelkeznek ezekkel a vonásokkal, s ezt a csalódásukat Istenre is rávetítik. Ha a szülő meghal vagy elköltözik otthonról, nemcsak érzelmileg sýnylik meg, de megrendül bele még a hitük is.” (Fodorné, 1996, 38. old)

Óvodai katechézis

A magyarországi Református keresztyén hittantanítás programja, amely még 1998-ban született, az óvodai katechézis céljait közeliakra és távoliakra bontja le. Előbbiek közt nevezi meg gyermekek evangéliumi nevelésén keresztül történő harmonikus lelki fejlődésének elősegítését, bibliai történetek, az imádság és ünnepek szeretetteljes, bensőséges légköre általi megfelelő érzelmi biztonság kialakítását, a gyermeki bizalom kiépítését a szerető Mennyei Édesatyja felé, valamint a gyermek istenélményein keresztül kedvező hatást a család életére. (Kajtárné, 1998) A távlati célok a hitre jutást és a majdani aktív gyülekezeti taggá válást célozzák meg.

Ez a keretprogram a célok megvalósulása érdekében fogalmazza meg az óvodai katechézis feladatait, amelyek részben a már leírt fejlődéslélektani jellemzőkhöz kapcsolódnak, részben pedig az ez után tárgyalandó óvodai katechézis módszertanához:

- A gyermeki érdeklődést, felismerést, a gyermeket intuitív-projektív hite, az Isten tetteire, megváltó munkájára való rácsodálkozást pedig az imádság nagyban elősegíti.
- Az olyan keresztyén erkölcsi tartalmak, mint a személyválogatás nélküli szeretet, megbocsátás vagy az önzetlenség megalapozására szintén alkalmas az óvodás kor.
- Ha az óvodai katechézis „know how”-jára tekintünk, azt kell mondanunk, hogy a foglalkozások tartalmi és formai felépítésének illeszkednie kell az óvodás gyermek alapvető tevékenységi formáihoz (játék, munka, tanulás). (Kajtárné, 1998) Ezt kiegészíthetjük még azzal, hogy a tartalmi rész minden elemének figyelembe kell vennie a gyermek életkori sajátosságait, tehát körültekintéssel kell kiválasztani a bibliai történetet, az énekeket, és gyermeki nyelvezettel megfogalmazni az imádságot.³ A továbbiakban ezeket fogjuk röviden megvizsgálni.

³ Fodorné Nagy Sarolta a *Katechézis kommunikációs problémái* című könyvének 38-40. oldalain bővebben ír arról, amire mindenképpen érdemes figyelni. Pl. Istent a hálaadás és öröm hangján mutassuk be, adjunk minél több lehetőséget a rácsodálkozásra, stb. (Fodorné, 1996)

A bibliai történetek

A történetekre és a mesékre az óvodáskorú gyermek tartósan és kényszerítés nélkül tud figyelni, miközben ezek által tanul. Fejlődik a szókinccse, a képzelete. Miközben elképzeleti a történetet, átéli a helyzetet, amelyről az szól, azonosul a benne elmondott helyzettel és szereplővel/szereplőkkel, így megragadva a történet lényegét. Eközben a gyerekek olyan élet-helyzetekkel, konfliktusokkal és fontos kérdésekkel találkozhatnak, amelyek őket is foglalkoztatják. Mindezek a kérdések és igazságok számukra érthető történetekbe ágyazva jelennek meg, és nem tanítások vagy tantételek formájában. Tehát olyan módon, ahogyan az óvodás gyermek képes ezeket a szituációkat és alapvető igazságokat feldolgozni. (Kovács & Mátrai, 2019) A családtörténetek ezért alkalmasak az óvodás gyermek katechéziséhez, hiszen azokban olyan helyzetekkel és érzelmekkel találkozhat, amelyek az ő életében is jelen vannak.

Kovács és Mátrai szerzőpáros több szempontot is felsorol a történetek kiválasztásához, melyből csak néhányat említek itt:

- Azok a bibliai történetek, amelyek Isten hűségese vezetését mutatják be, a biztonságérzetüket növeli.
- A kiválasztás- és elhívástörténetek, amelyekben Isten gyengeségük ellenére is elfogadja és feladattal bízta meg a kiválasztottat, megerősíti bennük, hogy ők is elfogadásra és elismerésre találnak Istennél.
- A felebaráti szeretetet, méltányosságot és szolidaritást tartalmazó történetek bemutatják és megtanítják számukra a helyes viselkedést, a megbocsátás és újrakezdés történetei pedig a hibáikkal és gyengeségeikkel való szembenézést. (Kovács & Mátrai, 2019)

Az óvodás gyermek számára megfelelő történet kiválasztása után ugyancsak fontos annak megfelelő interpretációja. A Gyökössy által meghatározott öt arany szabály mái érvényes: (Gyökössy, 1992)

- Igeszerűen, vagyis szem előtt tartva az ige fő mondanivalóját.
- Egyszerűen, tehát egy szemponthoz vagy nézőponthoz ragaszkodva. Mivel az óvodás gyermek még nem képes egyszerre sokféle részletet egy absztrakt összefoglalásban megérteni, így a különböző nézőpontok megnehezítik a történetek befogadását.
- Feszülten, követve és kihasználva a bibliai történetek belső dinamikáját.
- Életteli, a történetmesélő által átélve, életteli módon elmondva az adott történetet.
- Szemléletesen, mintha jelen lennénk, a gyermek számára szinte lefestve, de nem túlszínezve.

Imádságra nevelés az óvodában

„Az imádság egy létállapotot jelent, kapcsolatot és kommunikációt, ami egy meg tapasztalt bizalmi viszony és érzelmileg felfogott jelenlét helyzetében valósul meg.” (Szabó, 2018, 38. old) Az imádság tehát mély titok, amely azonban mégis felfedezhető. Ahogyan Jézus megtanította tanítványainak, hogyan imádkozzanak, megadva a megfelelő megszólítást és szavakat, valamint bátorítva és ösztönözve őket, úgy tudjuk mi az óvodáskorú gyermeket is imádságra tanítani. Mivel az óvodáskorú gyermek utánoz, így fontos, hogy lássa, az imádság természetes része az életünknek, így teremődik meg az imádság helye az ő életében is. Ez az

időszak az, amikor már aktívan tud bekapcsolódni a család vagy egy közösség, esetünkben egy óvodai csoport imaéletébe. Képes megtanulni az étkezések előtti és utáni imádságot, az esti imádságot. (Zámbóné, 2007) Hasznos, ha hallja a felnőttet néhány mondatban saját szavakkal is imádkozni, hogy később, amikor kinő a tanult gyermekimádságokból, ő is képes legyen a saját szavakkal elmondott imádságra és természetes legyen számára az Úrral való beszélgetés.

Kovács és Mátrai szerzőpáros az óvodáskorú gyermek imádságra tanításával kapcsolatban hangsúlyozza annak offline állapotát, felhívja a figyelmet az értő figyelemre, kiemeli a kötött szövegű imádságok szerepét. Kitérnek arra, hogy a teremtett világ és annak dolgaira való rácsodálkozásban milyen fontos szerepe van a szavaknak, amelyekkel hálát adhatnak mindezekért. Ugyancsak megvan a helye a kérő és vészhelyzetben elmondott, valamint a közbenjáró imádságra tanításnak az óvodás gyermek életében. Az esti imádságnak is fontos szerepe van a kisgyermek életében, amely a kötött szövegű oltalomkérés mellett néhány mondatban visszatekinthet az eltelt napra is. (Kovács & Mátrai, 2019)

Éneklés az óvodai hittanórai foglalkozáson

Az ének, mint az imádság zenei formája, szintén fontos eleme a hittanóráknak, egyúttal sok esetben a liturgiai keretét is megadják annak. A gyermek életének természetes része az ének, a zene, így számára is magától értetődő kifejezési formája lehet Isten dicséretének, egyúttal eszköze a bibliai igazságok megértésének és elmélyítésének.

Gyökössy az énekek kiválasztásakor két szempontot említ: a szöveg szerinti-, valamint a dallam szerinti választást. (Gyökössy, 1992) Lazsádi e két szemponttal kapcsolatban megjegyzi, hogy a szöveg tanító jellegű, ha bibliai alapokon nyugszik, és tanítható, ha mindenki számára érthető. Ezért az énekekben előforduló nehezen érthető kifejezéseket mindig érdemes tisztázni. A dallam pedig akkor válik tanítóvá, ha magasztos, és taníthatóvá, ha énekelhető, tehát illeszkedik a gyermekek hangterjedelméhez.

Lazsádi Gyökössyvel ellentétben 6 szempontot tart fontosnak az énekek kiválasztásakor:

- Igeiség – törekedjünk a biblikus szövegre.
- Énekelhetőség – feleljen meg a gyermekek hangterjedelmének.
- Egyszerűség – a nyelvezete érthető legyen a gyermekek számára.
- Aktualitás – kapcsolódjon az órához/alkalomhoz.
- Korosztály-specifikusság – alkalmazkodjon a gyermek életkorához, valamint a gyermekeket felfelé és ne lefelé húzza.
- Élvezhetőség – tapadjon meg a dallam és a szöveg, hogy a gyermeknek jusson eszébe a hét folyamán, és dúdolgassa. (Lazsádi, 2010)

Az óvodai hittanoktatásban nagy segítséget nyújtanak azok a kézbe vehető vagy digitális énekgyűjtemények, amelyek ennek a korosztálynak készültek, pl. Karácsonyi-Kis Lászlóné (szerk.): Vigan énekelj az Úrnak! vagy a Református Pedagógiai Intézet Ének- és zenetárjának gyermekénekei.

Óvodai hittanoktatás a Komáromi Református Egyházmegye gyülekezeteiben

A katechézis - beleértve az óvodai hittanoktatást is - céljának megfogalmazásakor Jézus missziói parancsa az az alap, amelyből ki kell indulnunk. E parancs alapján a mindenkori cél a tanítvánnyá tétel, vagy azt is mondhatjuk, a tanítványi létre való segítés.

Szabó a gyakorlatban ezt következőképpen látja: „A hitoktatás alapvető célja a gyakorlati megvalósulásnak ebben a rendszerében nem lehet más, mint az, hogy egy felekezet teológiai alapállásának tiszteletben tartása mellett megismertesse a keresztyén tanítás alapjait és tárgyilagosan ismertesse a vallások tartalmát és szerepét az adott életkornak megfelelő módon.” (Szabó, 2001, 19. old) Ezek alapján a hitoktatás célkitűzéseit 4 pontban foglalta össze,⁴ amelyek meglátása szerint elérhetővé teszik a tanuló számára a keresztyén életforma, illetve tanítványi lét megtalálását.

Amennyiben előadásunk fő vizsgálódási tárgyára, az óvodáskorú gyermekekre és az ő katechézisükre tekintünk, leginkább Bodó Sára meglátásával azonosulhatunk, aki így fogalmaz: „A katechézis célja: kapcsolatra segítés a Szentháromság Istennel, a kapcsolat kognitív, affektív és pragmatikus oldalával együtt. A hármas csatornából mindig az lesz hangsúlyos, amely az adott korosztályhoz, a személyes adottságokhoz és a helyzetekhez a legtermészetesebben kapcsolódik.” (Bodó, 2011, 8. old) Ezért a katechézis fontos szerepet játszhat a sérült vagy hiányos kapcsolatok Isten általi betöltésében. Ezt a kapcsolatra segítést folyamatosan kísérnie kell az áldásközvetítésnek, amely bevezeti a gyermeket (tanítványt) Isten világába, ahol Ő társként szeretne mellette állni.

A Komáromi Református Egyházmegye 26 anyagyülekezetéből 15-ben folyik óvodai hittanoktatás, összesen 16 óvodában, amelyből 4 a gyülekezetek által fenntartott református óvoda. Ezeket a feldolgozás során a táblázatokban dőlt betűtípussal különböztettem meg. Kutatásomban azt vizsgáltam, miként történik ezekben az óvodákban a hitoktatás, melyben az elmúlt, 2023-as évet vizsgáló Canonica Visitatiós jegyzőkönyvek adataira, valamint az óvodai hitoktatást végző gyülekezetek lelkipásztorainak küldött kérdőív válaszaira támaszkodtam.⁵ A kérdőív 13 kérdést tartalmazott. Minden kérdésnél lehetőség volt egyéb megjegyzés írására a kérdéssel kapcsolatban. Az alábbiakban ezen kérdőívek és a visitatiós jegyzőkönyvek adatainak összegzését találja az olvasó.

Kutatásomban megvizsgáltam, mik azok a szempontok, amelyek arra indítják a lelkipásztorokat, hogy már óvodás korú gyermekeket is megpróbáljanak a Szentháromság Istennel kapcsolatra segíteni. Bár a válaszok különbözőképpen lettek megfogalmazva, de mindegyik tartalmában ott állt az a meglátás és gyakorlati tapasztalat, hogy a gyermekek érdeklődők, fogékonyak, kíváncsiak és nyitottak Isten dolgai felé.

⁴ 1. Gyakorló keresztyén élet lehetőségének biztosítása, 2. Alapos ismeretek átadása a vallások területéről, 3. Tájékozódási képesség fejlesztése személyes hitbeli kérdésekkel kapcsolatban, 4. Az emberi életút egészén történő eligazodás segítése.

⁵ Mind a 15 gyülekezet lelkipásztora vagy hittanoktatója kitöltötte a kérdőíveket, így pontos adatokra tudtam támaszkodni.

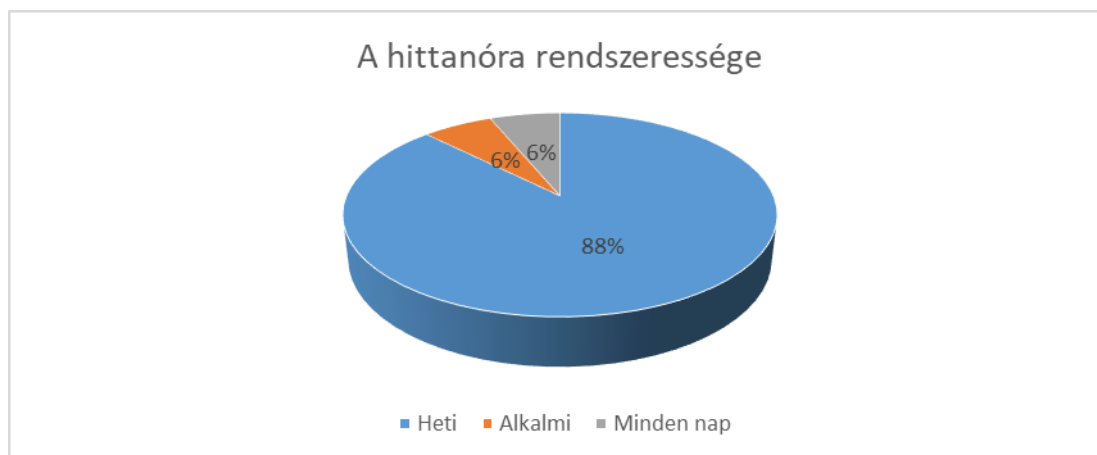
1. táblázat: Miért tartják fontosnak az óvodai hittanoktatást a lelkészek és hitoktatók?

Gyülekezet	Miért tartja fontosnak az óvodai hittanoktatást?
Bátorkeszi	Hozzá tartozik a gyermekek hitben való neveléséhez.
Búcs	Jó, ha Urunk közelségével már az iskolai hittanórák megkezdése előtt – természetesen koruknak megfelelő szinten – találkoznak és azzal ismerkednek a gyermekek.
Deáki	Elsősorban az ismerkedés lehetősége miatt. Másodsorban a tanítás lehetősége miatt, hogy az Istent, Jézus Krisztust, mint Jó Pásztort, mint szerető Atyát megismerjék, létezését elfogadják, Őt megszeressék, Hozzá imádkozzanak.
Érsekújvár	Még nagyon fogékonyak a hit dolgaira, ezért fontos minél korábban elkezdeni a velük való foglalkozást. Már ilyen kis korban is látható, hogy mennyi kérdésük van Istennel, a világgal vagy akár a halállal, mennyországgal kapcsolatban. Ha az Ő szintjükön ezt mondjuk, akkor megértik, fel tudják fogni. aztán az iskolai hitoktatáson lehet ezekre az alapokra építkezni náluk.
Hetény	<i>Szeretetközösség, becsatlakozás a gyülekezetbe. Szülőkkel való ismerkedés, misszió.</i>
Kamocsa	Mert Jézus azt mondja „Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket...” Hiszem, hogy Isten számára a legkisebbek is fontosak, és Ő, őket is meg tudja szólítani. A kicsik pedig még nyitottabbak, kíváncsiak, könnyebben befogadják az Úr igazságait. Fontosnak tartom, hogy a gyerekek minél hamarabb halljanak az Úr Jézusról, mert a hit hallásból van, így ismerhetik meg Istent és az Ő országa dolgait. Sok családban nincs már, aki elmondja a gyerekeknek, nem tanítják meg őket imádkozni, a hittan órán pedig lehetőségük van a legkisebbeknek is hallani az evangéliumot. Valamint így a családokat is utol tudjuk érni, ismerkedni, gyerekeken keresztül bevonni a szülőket, nagyszülőket például egy karácsonyi vagy anyák napi műsorba, ha bekapcsolódnak eljönnek a templomba, családi alkalomra, játszóházakba is eljönnek. Tehát a közösségépítés szempontjából is fontosnak tartom.
Kisújfalu	Úgy gondolom, hogy a vallásos és hitbeli nevelést már gyermekkorban kell elkezdeni. Majd az meggyökerezik és növekedni fog, ha a környezete támogatja és táplálja ezt.
Komárom	<i>Míg régen a családokon belül a gyermekek kaptak amilyen-olyan vallási nevelést, korunkban ez elvétve fordul elő. Ezért az óvodai hitoktatásnak megnőtt a szerepe, mert valamit talán pótolhat.</i>
Madar	Már a kisgyermeknek is fontos hallani Istentről és Jézusról. Az egyes történetek, énekek, imádságok alapján kialakul benne a hit.
Martos	Rendkívül nyitottak Isten dolgaira, befogadóak. Az óvodai hittanoktatás jó lehetőség a családokkal való szorosabb kapcsolat kialakítására, a tágabb katechézisre és misszióra.

Megyerics	Mert a kicsi gyerekek nagyon nyitottak Isten Igéje iránt.
Negyed	A gyermekekkel kialakul egy személyes kapcsolat, megismerkedünk. Játékos formában találkoznak az alapvető bibliai történetekkel és ünnepekkel.
Perbete	<i>Minél hamarabb találkoznak a gyermekek a hit dolgaival, annál szervesebben beépülhet a mindennapjaikba.</i>
Szentpéter	A gyermekek érdeklődők, fogékonyak, kíváncsiak és nyitottak Isten dologai felé és ez jó talaj a történetek elmondásához.
Vágfarkasd	<i>A gyerekek nagyon fogékonyak ebben a korban, sokkal nyitottabbak a lelki dolgokra, mint az idősebb gyerekek. Motiválja őket az igazság megismerése és a helyes dolgok cselekvése.</i>

Forrás: saját szerkesztés

Arra is kerestem a választ, hogy ezek a hittanórai foglalkozások alkalmi jelleggel történnek-e pl. egy-egy sátoros ünnepre készülve, vagy rendszeresen foglalkozásként vannak jelen az óvodai foglalkozások keretében. Az alábbi diagram mutatja, hogy a megkérdezett 15 óvodából 1-ben alkalmi jelleggel, egy másikban pedig igazából nem is hittan óráról beszélhetünk, mivel egyházi fenntartású révén egész nap jelen van az imádság, az éneklés, valamint a napi áhítatok.

1. ábra: A hittanórák rendszeressége a vizsgált óvodákban

Forrás: saját szerkesztés

A “Milyen a csoport összetétele?” kérdéssel azt vizsgáltam, vajon van-e lehetőség korcsoportokra lebontva tartani a foglalkozásokat, vagy az összevont csoportok a jellemzőek. A beérkezett adatokat az alábbi diagram foglalja össze:

2. ábra: Az óvodai hittancsoportok összetétele
Forrás: saját szerkesztés

A csoportösszetétel alapján megállapítható, hogy döntő többségben összevont csoport részére tartják a foglalkozást, csupán 2 gyülekezetben találkoztunk azzal a tapasztalattal, hogy csak a nagycsoportos gyermekek vesznek rajta részt.

Az óvodai hittancsoportok felekezeti összetételét vizsgálva megállapítható, hogy minden csoport ökumenikus. Három gyülekezetben többségében római katolikus egyházhoz tartozóak, ugyanakkor a református és római katolikus gyermekek mellett felekezeten kívüli gyermekek is vesznek részt ezeken a hittanórákon. Ez tehát azt jelenti, hogy megkereszteletlen gyermekekkel is foglalkozik a hittanoktató vagy lelkész. Az alábbi ábrán ennek arányát láthatjuk.

3. ábra: Megkereszteletlen gyermekek a csoportokban
Forrás: saját szerkesztés

A megkereszteletlen gyermekekkel való foglalkozás egyúttal missziós lehetőségeket is rejt a család felé. Erről számoltak be a megkérdezettek is. Tehát az ilyen módon való foglalkozás fontosságát mutatja az, hogy többen is megkereszteltették ezeket a gyerekeket.

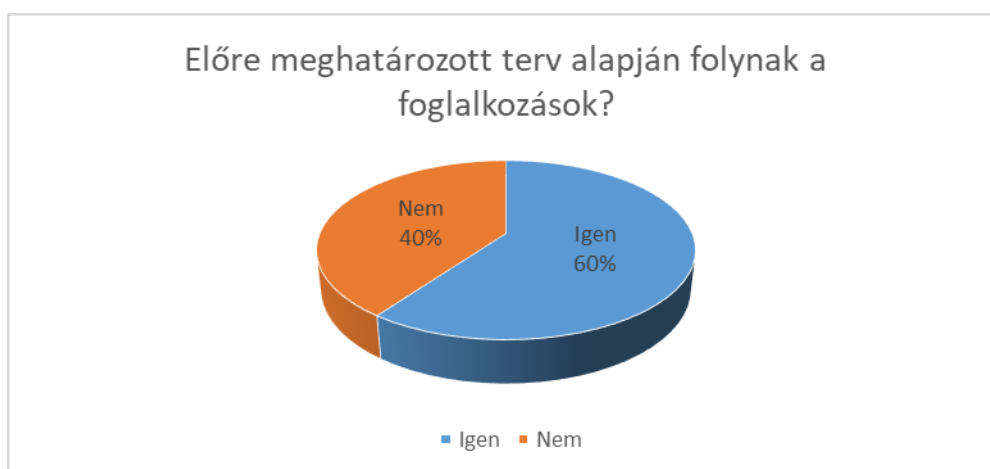
A csoportok létszáma több összetevőtől függött. Az óvoda nagyságától, a beíratott gyermekek számától. A legkisebb csoportban 8 gyermek, a legnagyobbban 22 gyermek volt. Gyülekezetekre lebontva az alábbi táblázatban találhatóak a részletes adatok.

2. táblázat: Hittan csoportok létszáma az elmúlt tanévben

Gyülekezet	A csoport létszáma
Bátorkeszi	22 gyermek
Búcs	15 gyermek (csak a nagycsoport)
Deáki	15 gyermek
Érsekújvár	12 gyermek
Hetény	16 gyermek
Kamocsa	8 gyermek
Kisújfalu	16 gyermek
Komárom	Csillag óvoda: 61 gyermek (nincs részletezve csoportok létszáma) Ferences u. óvoda: 16 gyermek
Madar	14 gyermek
Martos	9 gyermek
Megyerics	13 gyermek, 10 a magyar részről és 3 a szlovák részről
Negyed	12 gyermek
Perbete	21 gyermek
Szentpéter	20 gyermek
Vágfarkasd	18+18 gyermek (2 csoport)

Forrás: saját szerkesztés

Vizsgáltam azt is, hogy ezeken a foglalkozásokon előre meghatározott terv szerint tartja-e az órákat a hittanoktató vagy a lelkész. Míg az előző kérdéseknél a válaszok nagy hasonlóságot mutattak, itt már polarizálódtak. A nem meghatározott terv szerint tartott foglalkozások esetében olyan válaszok érkeztek magyarázatként, mint a „Gyermebiblia alapján folyamatos történeteket mesélek el a gyermekek bevonásával, szerepeltetésével.” Vagy „A Szentlélek indíttatására.”

4. ábra: A hittanórai foglalkozások tervezése

Forrás: saját szerkesztés

Azokban a gyülekezetekben, ahol tervet készítenek és az alapján tartják a hittanórákat, egyetlen eset kivételével, - ahol nem időintervallum, hanem témaegységek kialakítása alapján történik a tervezés – éves tervet készítenek a foglalkozásokra.

A hittanórák témáinak kiválasztásához két gyülekezetet kivéve mindenütt használnak segédkönyveket. A többi gyülekezetben sokféle segédkönyvvel igyekeznek megkönnyíteni a felkészülését. A következőket nevezték meg:

Agnes és Salem de Bezenac: A Biblia gyermekei

Báránka füzetek

Bibliai - tanulmányok óvodásoknak

Bibliai állatok

Demeter Irén - Bereczki Margit: Elmondom neked gyermekem

Erények és értékek

Ha szép a gyermek

Kateteka - 365 óratervek – Ószövetség-Újszövetség történet ovisoknak

Kis Puzzle Biblia

Kukac történetei

Merce Segarra-Francesc Rovira: Játékosan a Bibliáról,

Miklya Luzsányi Mónika - Miklya Zsolt: Beszélgető Biblia

Miklya Luzsányi Mónika - Miklya Zsolt: Mesélő Biblia

Miklya Luzsányi Mónika: Bibliai Kisokos

Miklya Luzsányi Mónika: Játéktár a mesélő Bibliához

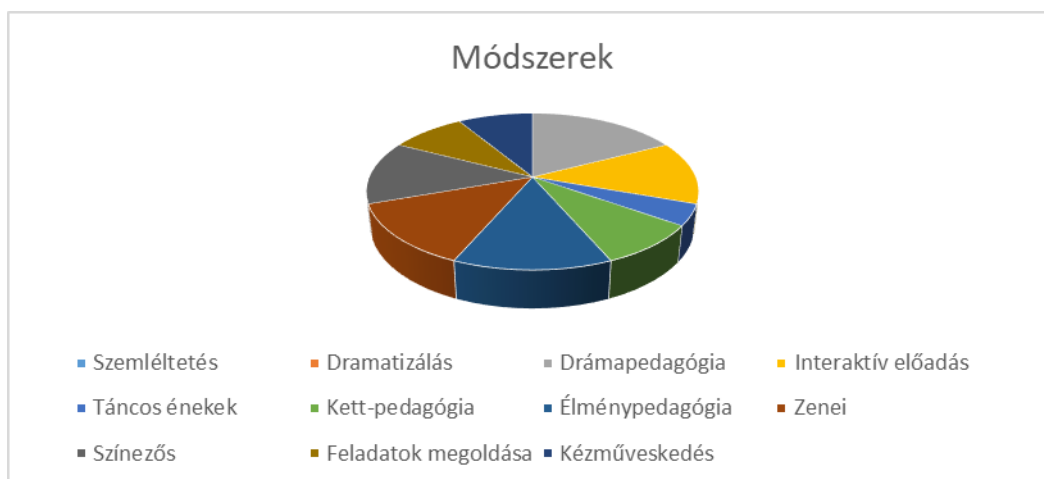
Miklya Zsolt - Vajda Melinda: Számkifestő

Nagy képes gyerekbiblia (Tony Wolf Biblia)

Református hittankönyvek

Zárbaillő kulcs

A hittanos foglalkozásokon alkalmazott módszerek széles spektrumon mozognak. Ezek nagyban függenek a hittanoktató vagy lelkész személyiségétől, valamint attól, hogy az általa ismert és hozzá közel álló módszerekben milyen fokú a jártassága. A módszerek sokszínűségét az alábbi ábra mutatja.

5. számú ábra: Az óvodai hittanórán alkalmazott módszerek

Forrás: saját szerkesztés

A foglalkozások felépítése csoportonként változott, nem volt köztük két azonos. Ugyanakkor elmondható, hogy a liturgiai keretet minden esetben köszöntés, ének vagy imádság adta a foglalkozások elején és végén. Időtartamuk is változó, 15 perctől 60 percig terjed, csoportoktól függően.

A kérdőív utolsó kérdésében arra voltam kíváncsi, hogy a lelkészek és hittanoktatók hasznosnak tartanának-e óvodai hittanoktatásra kidolgozott segédanyagot Egyházunkban? A válaszadók egyöntetűen hasznosnak tartanának egy ilyen segédanyagot. Ahogyan egyikük megjegyezte:

„Igen. Olyat, mely a 3-6 esztendőes gyermekek fejlődési folyamatához igazodik.”

BEFEJEZÉS

A missziói parancs „menjete el és tegyetek tanítványokká minden népeket” felszólításában szerves egységben áll egymás mellett és egymással összekapcsolódva a misszió és a katechézis. Ezért az óvodai hitoktatásra is katechézisként kell tekintenünk, amely reménység szerint „beavat” és bekapcsol az egyház közösségébe gyermeket és szülőt egyaránt. Még akkor is, ha a hitoktatás legtöbb esetben nem egyházi közegben, hanem világi terepen történik. Bár a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházban az elmúlt években a Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Programnak köszönhetően 18 óvoda jött létre, azonban mindmáig hiányzik Egyházunk református óvodai nevelés keretprogramja, amely az állami óvodákban való hitoktatás során is támpontot nyújthatna. Jelenleg a lelkipásztorok még magukra vannak utalva ezeknek a foglalkozásoknak a tervezésében és módszertanában. Kézbe vehető vagy letölthető, biblikus és valláspedagógiailag korrekt szakmai segédanyagok nagyban megkönnyítenék az óvodai hittanoktatás szolgálatát.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönöm jelen tanulmány elkészültéhez nyújtott segítségét Nt. Dr. Szénási Szilárdnak, a Komáromi Református Egyházmegye esperesének, aki hozzáférhetővé tette számomra a Canonica Visitációs jegyzőkönyveket. Valamint az alábbi gyülekezetek lelkipásztorainak és hitoktatóinak is köszönöm, hogy kérdőívem kitöltésével segítették kutatásomat: Bátorkeszi Református Egyházközség, Búcsi Református Egyházközség, Deáki Református Egyházközség, Érsekújvári Református Egyházközség, Kisújfalu Református Egyházközség, Komáromi Református Egyházközség, Madari Református Egyházközség, Martosi Református Egyházközség, Megyercsi Református Egyházközség, Negyedi Református Egyházközség, Perbetei Református Egyházközség, Szentpéteri Református Egyházközség és Vágfarkasdi Református Egyházközség.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyv

- [1] Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E. Bem, & D.J. (1995). *Pszichológia*, Osiris
- [2] Erikson, E. H. (1963). *Childhood and Society*. W. W. Norton and Company
- [3] Fodorné Nagy S. (1996). *A katechézis kommunikációs problémái*. A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója.
- [4] Fowler, J. W. (1981). *Stages of Faith, The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*. Harper One.
- [5] Gyökössy E. (1992): *Hogyan tartsunk gyermekbibliaórát? Kis módszertan*. A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya.
- [6] Kiss T. (2007). *A gyermek erkölcsi fejlődése*. Református Pedagógiai Intézet.
- [7] Schweitzer, F. (1999). *Vallás és életút*, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója
- [8] Stöckert K. (1999). *Személyiség-lélektan nevelőknek*, Eötvös József Könyvkiadó
- [9] Zámbóné T. E. (2007). *Tiédtek a mennyek országa. Imádságok gyermekeknek*. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója.

Könyvfejezet

- [1] Kissné V. M. (2016). Életkori sajátosságok és etikai döntések, etikai kérdések és vallási fejlődés találkozásai különböző életkorokban. In Kodácsi-Simon E. (Eds.), *Értelmes szívvel, Etikai témák az evangélikus oktatásban*. (pp. 391 - 420). Luther Kiadó.
- [2] Kovács B. L. & Mátrai M. (2019). Óvodáskorú gyermek katekézise. In Siba B., Szabóné László L. & Pángyánszky Á. (Eds.), *Együtt a hit útján. Gyülekezetpedagógiai kézikönyv* (pp. 115 - 145). Kálvin Kiadó.
- [3] Szabó L. (2001) Előszó In Taminnen, K., Vesa, L. & Pyysiäinen, M., *Hogyan tanítsunk hittant? Vallásdidaktika.*, Evangélikus Sajtóosztály.
- [4] Szabó L. (2018). A különleges kommunikáció ereje az imádságban. In Szabó L. (Eds.), *Szavak és hallgatások az imádságban*. (pp. 31-70). Luther Kiadó.

Folyóiratcikk

- [1] Bodó S. (2011). A gyermeklélektan katechetikai kapcsolópontjai. *Magyar Református Nevelés*, XII/2
- [2] Lazsádi Á. (2010). A zene az kell, avagy az énektanítás szempontjai. *Magyar Református Nevelés*, XI/1

Keretprogramok

Kajtárné D. I. (1998). *A Református keresztyén hittantanítás programja*. (2024.09.20)
https://refpedi.hu/media/statikus/hatteranyagok/ovoda/ovi_kerettanterv1998.pdf

Kézirat

Szénási L. (2017). *Isten és ember találkozásának színtere*. Doktori értekezés